



دانشگاه علامه طباطبایی

دانشکدهٔ زبان و ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی

رساله دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی

بررسی تطبیقی ادب پایداری در شعر شاعران معاصر ایران، افغانستان و

تاجیکستان سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲

نگارش

عبدالمجید ارجمندی

استاد راهنما

دکتر نعمت‌الله ایران‌زاده

استادان مشاور

دکتر محمود بشیری

دکتر عباسعلی وفایی

استادان داور

دکتر علی‌اکبر عطرفی

دکتر محمد دانشگر

زمستان

۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

روح پرفروغ پدرم؛

معلم خستگی‌ناپذیر و طلبه بی‌ریا و ساده

حجه الاسلام و المسلمین شیخ علی ارجمندی

و

قلب مجروح مادرم از گذراندن روزگار پر تلاطم

و

همسرم

این مشعل فروزان زندگیم که از دوران دفاع مقدس، پایدار و مقاوم، صبورانه بخش عظیمی از مشکلات زندگی دوران دفاع مقدس و دانشجویی و فعالیت‌های سیاسی-اجتماعی و فرهنگی اینجانب را ایشارگرانه بر دوش خود کشید، تا من با آرامش خاطر بخشی از زندگی را با دشمن متجاوز در جنگ و مبارزه باشم و بخش دیگر از عمر را در تحصیل و تحقیق بگذرانم.

سپاس نامه

شکر و سپاس بی‌کران خداوند منان را سزد که انسان را آفرید و به او قدرت اندیشیدن و موهبت عشق ورزیدن را عطا فرمود. خداوند عالمی که به حکم آیات شریفه «عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا» و «عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ» نخستین معلم و مرشد آدم ابوالبشر و سلالهٔ مسلسل اوست؛ و با سوگندی که به «قلم» و آثار آن یاد می‌کند، جایگاه بسیار والا و مقدس تعلیم و تعلم را به بندگان خود گوشزد می‌نماید.

همچنین از کلیه معلمان و استادان بزرگواری که گوهر گرانبدر تجارب و معلومات خود را که در بستر ادوار و گذر لیل و نهار و سودای روزگار در برابر عمر گرانبمایه و بهار سرخوش جوانی کسب نموده‌اند، به رایگان در اختیار اینجانب قرار داده، روزه‌های تازه‌ای از علم و تحقیق پیش دیدگانم گشودند، صمیمانه سپاسگزارم. به‌ویژه استاد فرزانه، جناب آقای دکتر نعمت‌الله ایران‌زاده که علاوه بر راهنمایی‌های خردمندانه، بسیار راهگشا و روشنگر، آثار مکتوب و منابع لازم را نیز در اختیارم قرار دادند و بدین وسیله مانع اصلی موجود بر سر راه تحقیق و پژوهش را - که اغلب دانشجویان از آن رنج می‌برند - تا حدودی زیادی مرتفع ساختند و از اساتید گرامی، آقایان دکتر عباسعلی وفایی و دکتر محمود بشیری تشکر فراوان می‌نمایم که راهنمایی و ارشاد خود را از حقیر دریغ نورزیدند. اگر دستگیری و ارشاد همه این عزیزان نبود این شاگرد کم تجربه شاید به این کمیت و کیفیت نمی‌توانست این رساله را به پایان برساند و تشکری ویژه از استاد گرانبدر جناب آقای دکتر غلامرضا مستعلی پارسا مدیر گروه محترم زبان و ادبیات فارسی که خالصانه در تمام طول تحصیل اینجانب را مورد لطف و محبت و راهنمایی‌های دلسوزانه خود قرار دادند، دارم. شایسته است که از خانم‌ها افسانه رحیمیان و زهره الله‌دادی دستجردی که با درک شرایط خاص اینجانب در مشورت، جمع‌آوری منابع، ویراستاری و نمونه‌خوانی متن همکاری لازم را مبذول داشته‌اند، تقدیر به عمل آید. از خداوند متعال برای همگی این سروران بهروزی و سربلندی روزافزون آرزو می‌کنم.

چکیده:

بررسی تطبیقی مفهوم پایداری به عنوان یکی از مضامین برجسته ادبیات جهان و نیز بخش مهمی از ادب متعهد و ملتزم در شعرسه کشور فارسی‌زبان ایران، افغانستان و تاجیکستان، پژوهشی است در پنج فصل که نگارنده با مطالعه و تامل در مجموعه‌های شعری شاعران معاصر این سه کشور و نیز گفت و گو با شاعران و ادبا بخصوص در کشور تاجیکستان توفیق آن را یافته‌است. این که چه عنصریا عنصری سبب بروز و تجلی پایداری و مقاومت با انواع مؤلفه‌های آن در شعرشاعران گردید، موضوعی است که با دقت و ژرف‌نگری واکاویده شد. بررسی‌ها نشان داد که سه کشور یاد شده در پاره‌ای موارد نقاط مشترک و در بخشی دیگر با یکدیگر افتراقاتی داشتند. آنچه که حائز اهمیت است این که هر سه کشور یاد شده نفرت و انزجار خود را از نفوذ استکباردر خاک میهنشان، جنگ اعم از داخلی (برادرکشی) و خارجی (تجاوز و تعدی)، منفعت‌طلبان بی‌درد و بی‌توجه به حال مستضعفان و رنج‌کشیدگان ابراز کرده اند، در مقابل به ستایش و پاسداشت ارزشهای والای انسانی و مفاهیمی چون وحدت ملل مسلمان، بیداری و آگاهی از دسیسه‌های بیگانگان و استعمارگران جهان‌خوار و امید به فردای بهتر توجه دارند. در شعر ایران به‌ویژه در سال‌های دفاع مقدس جنگ مفهومی مقدس می‌یابد، در شعر افغانستان در دوره مبارزه با ارتش ملحد شوروی جنگ مقدس است اما در جنگ داخلی شاعر از جنگ و پیامد های آن انزجار دارد. در کشور تاجیکستان مبارزه ای سیاسی و فرهنگی با تسلط حزب کمونیست شوروی است که عرصه را بر فرهنگ و دین تاجیکان تنگ نموده بود اما در جنگ شهروندی شاعر از وضعیت پیش آمده متنفر است. با نگاهی تطبیقی شعر پایداری ایران با توجه به فرهنگ دین‌مداری انقلاب اسلامی و ظلم ستیزی که در ماهیت این انقلاب می باشد، باور های دینی غلبه مطلق داشته تا جایی که توانسته اسطوره های ملی و حماسی را در خدمت باورهای دینی درآورد. شعر پایداری افغانستان با توجه به ارتباط مستمر شاعران این کشور با تحولات سیاسی - اجتماعی ایران و همچنین دین‌مداری سنتی مردم این کشور، اندیشه های معنوی و دینی به صورت غالب همراه با حمیت های ملی و اسطوره ای در شعر پایداری آن نمود دارد. اما پایداری تاجیکستان با توجه به محرومیت های قریب یک قرن از ارتباط با بخش عظیمی از فرهنگ و تمدن دیرینه خود یعنی ایران و افغانستان و هجوم سیاسی، فرهنگی و جغرافیایی بلشویک ها و کمونیست های روسیه به این منطقه و تلاش در استحالته ی فرهنگی و ادبی این ملت در تبعیت از اندیشه های مارکسیستی به هدف انقطاع کامل از ادب و رسوم نیاکان و فرهنگ و تمدن غنی آنان، شعر پایداری بیشتر نگاه به احیای هویت ملی و اسطوره ای، خویش‌شناسی و وطن دوستی بوده است. اگرچه بعد از دوره استقلال این کشور و ارتباط شاعران و ادیبان تاجیک با ایران، شعر آیینی - دینی به صورت توصیفی کم کم در شعرشان رواج یافت.

کلیدواژه‌ها: ادب پایداری، ادب ملتزم، ادبیات تطبیقی، شعر معاصر ایران، شعر معاصر افغانستان، شعر معاصر تاجیکستان.

طرح رساله

۱- تبیین موضوع تحقیق:

توجه به ابعاد مختلف ادبیات معاصر کشورهای فارسی‌زبان به عنوان بخش مهم و تأثیرگذار فرهنگ و تمدن دیرینه مشترک این حوزه‌های سرزمینی از ضرورت‌های گریزناپذیر است که اهتمام پژوهش‌گران و محققان ادبی و فرهنگی را می‌طلبد که لازمه توجه به این موضوع، بررسی تحولات سیاسی و اجتماعی و جغرافیایی و فرهنگی سه کشور فارسی‌زبان ایران، افغانستان و تاجیکستان است تا از این طریق بتوانیم موضوع مورد پژوهش خود یعنی ادب پایداری و پیوندها، اشتراکات و تفاوت‌های آنها را در سروده‌های شاعران معاصر دهه‌های ۱۹۷۸ تا ۲۰۰۳ میلادی مطابق ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ هجری شمسی این کشورها را شناسایی نموده و میزان اثرگذاری اندیشه‌های مختلف مادی و معنوی این سه کشور و جهان را بر شعر معاصر تبیین نماییم. از منظر مطالعات تطبیقی به تحلیل نتایج پژوهش پرداخته‌ایم.

در این مسیر موانع و مجهولاتی وجود دارد که به صورت اجمالی می‌توان به آنها اشاره کرد:

۱-۱- در بخش قابل توجهی از این رساله به صورت میدانی و مصاحبه‌ای و در نهایت به استنتاج‌های نگارنده بسنده شده است.

۱-۲- مانع مهم فعالیت میدانی و مصاحبه‌ای در کشور تاجیکستان این بود که اگر چه این کشور به استقلال رسیده، هنوز فضای بسته امنیتی دوران اتحاد جماهیر شوروی (کمونیست) در این کشور مشهود است و احساس می‌شود که این موضوع باعث شده است تا محققان و شاعران تاجیک نتوانند به راحتی و آرامش خاطر یاری‌رسان پژوهش‌گران در جمع‌آوری مستندات لازم باشند تا جایی که تأکید داشتند که از نام و شعرشان در این فعالیت به عنوان پایداری چشم‌پوشی گردد.

۱-۳- تا کنون به صورت تطبیقی و مقایسه‌ای بین حوزه‌های ادبی معاصر این سه کشور فعالیت علمی تحقیقی و دانشگاهی در خور اعتماد به انجام نرسیده است.

۲ - سؤالات تحقیق:

۱-۲- آیا مضامین و مفاهیم ادب پایداری در سه کشور فارسی‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان) در سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ اشتراکاتی دارند؟

۲-۲- آیا شاعران افغانستان در فاصله زمانی ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ در آفرینش جلوه‌های ادب پایداری از شاعران ایرانی تأثیر پذیرفته‌اند؟

۳-۲- آیا شاعران تاجیکستان در فاصله زمانی ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ در آفرینش جلوه‌های ادب پایداری از شاعران ایرانی و افغانستانی تأثیر پذیرفته‌اند؟

۴-۲- تفاوت‌های اساسی ادب پایداری در سه کشور فارسی‌زبان مورد نظر کدام است؟

۵-۲- مضامین مشترک و برجسته و بارز ادب پایداری در شعر شاعران این سه کشور در فاصله زمانی ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ کدام است؟

۶-۲- آیا می‌توان بررسی مضامین ادب پایداری را در فاصله زمانی ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ در این سه کشور نوعی بررسی تطبیقی نامید؟

۷-۲- آیا می‌توان به وجود مضامین پایداری در شعر شاعران متقدم فارسی به عنوان پیشینه پایداری قائل شد؟

۸-۲- آیا در ادبیات پایداری این سه کشور می‌توان مؤلفه و شاخص‌های مشترکی یافت؟

۳- فرضیات/دستاوردهای تحقیق:

۳-۱- در مفاهیم ادب پایداری سه کشور فارسی‌زبان (ایران، افغانستان و تاجیکستان) در سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ اشتراکاتی هست. پژوهش نشان داد که بین سروده‌های شاعران سه کشور در سال‌های مذکور اشتراکاتی وجود دارد از جمله مشترکات شعر آئینی، استکبارستیزی، توجه به هویت ملی، ترسیم چهره مظلومیت مردم، اعتراض به سیاست‌مداران منفعت‌طلب، القای امیدواری به مردم در مبارزه و پایداری، تحریض و تشجیح مبارزان و مردم به پایداری و... .

۳-۲- به نظر می‌رسد شاعران افغانستان در فاصله زمانی ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ در آفرینش جلوه‌های ادب پایداری از شاعران ایران تأثیر پذیرفته‌اند. مطالعه اشعار شاعرانی مثل مظفری، کاظمی، قدسی، امینی و... نشان می‌دهد

که شاعران پایداری شاخه برون‌مرزی افغانستان در ایران و آشنایی آنان با حرکت رو به رشد شعر پایداری ایران و بهره‌گیری از بن‌مایه‌های ادب پایداری موجود در ایران تأثیر پذیرفته است.

۳-۳- به نظر می‌رسد شاعران تاجیکستان در فاصله زمانی ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ در آفرینش جلوه‌های ادب پایداری از شاعران ایران و افغانستان تأثیر در خور توجهی پذیرفته‌اند. اما آشنایی با شاعران کشور تاجیکستان و مطالعه اشعار آنان در سال‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد که بعد از دوره استقلال تاجیکستان و ارتباط شاعران و ادیبان با ایران و هجرت تعدادی از شاعران تاجیک بنا به وضعیت سیاسی-اجتماعی و جنگ‌های داخلی به ایران از تحولات ادبی سال‌های اخیر ایران تأثیر پذیرفته‌اند و حتی خود را متعلق به فرهنگ ایران بزرگ می‌دانند. گفتنی است که بعضی از این تأثیر برخوردار از اندیشه و پیام شعری ایران نیست و بیشتر به لفظ و قالب توجه داشته‌اند. از میان شاعران متأثر از فرهنگ و شعر ایران محمدعلی عجمی، دارا نجات، رستم وهاب‌نیا و... را می‌توان نام برد.

۳-۴- به نظر می‌رسد در شعر شاعران ادب پایداری ایران موضوعاتی چون استکبارستیزی و حمایت از نهضت-های آزادی‌بخش جهان، پشتیبانی از مستضعفان جهان و برانگیختن روحیه شهادت‌طلبی برجستگی دارد، اما در ادب پایداری افغانستان مبارزه با کفر و الحاد، روسیه‌ستیزی و وطن‌دوستی پررنگ‌تر است و در شعر معاصر تاجیکستان، هویت ملی، وطن و زبان مادری درون‌مایه پایداری و مقاومت را به خود معطوف داشته است. این فرض به طور کامل تأیید‌گردید؛ اما گفتنی است که موضوعات پایداری ایران و افغانستان با مایه‌های دینی همراه است در صورتی که شعر پایداری تاجیکستان بیشتر رگه‌های ملی و توجه به اسطوره و نیاکان مشهود است.

۳-۵- از مشترکات ادب پایداری در شعر شاعران این سه کشور می‌توان از تحریک احساسات وطن‌دوستی، دمیدن روح حماسه و دفاع از هویت ملی را نام برد. با این تفاوت که در شعر افغانستان و ایران اندیشه‌های دینی غلبه دارد و در تاجیکستان جنبه احساس ملی و توجه به فرهنگ قدیم ایرانی نمود دارد.

۳-۶- بررسی عناصر پایداری شاعران این سه کشور در فاصله زمانی ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ که رویکرد مطالعات تطبیقی می‌تواند در تحلیل اشعار سودمند باشد.

۳-۷- به نظر می‌رسد ظلم‌ستیزی، دادگستری، مخالفت آشکار و نهان شاعران متقدم فارسی با حاکمیت بیگانگان و توجه به تحولات اجتماعی در دوره‌های مختلف ادب فارسی، ادب پایداری باشد. نگاهی به گذشته

فرهنگی و آثار درخشان شاعران ادبیات فارسی نشان می‌دهد که این نوع شعر در پیشینه ادبیات این سه کشور جایگاهی دیرینه دارد.

۳-۸- می‌توان مؤلفه‌ها و شاخص‌های مشترکی را در ادبیات ملت‌ها یافت. مطالعه نشان داد که در بین سایر ملت‌ها نیز مؤلفه‌هایی از ادب پایداری هست که با تحلیل آنها و بدون در نظر گرفتن مرز و زبان می‌توان مؤلفه‌های پایداری عمومی و مشترکی را میان ملل مختلف پیدا کرد.

۴- ضرورت و اهداف

۴-۱- شناخت پیوندها و اشتراکات و تفاوت‌ها در شعر شاعران فارسی زبان
۴-۲- آشنایی با اندیشه‌های شاعران پایداری سه کشور ایران، افغانستان و تاجیکستان
۴-۳- تبیین میزان تأثیر و تأثر شاعران معاصر فارسی در فاصله زمانی ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲ از لحاظ موضوع ادب پایداری

۴-۴- شناخت اجمالی از ادبیات معاصر کشورهای فارسی زبان و تبیین جهت‌گیری‌های شاعران و تفاوت دیدگاه آنان

۴-۵- اهتمام به ثبت ادب پایداری در اندیشه شاعران سه کشور یادشده
۴-۶- شناخت ادب پایداری جهان به عنوان موضوعی که در احیا و دفاع از فرهنگ و تمدن ملت‌ها و جوامع تأثیر گذار است و ضرورت دارد.

۵- نتایج علمی و عملی تحقیق

۵-۱- در دانشگاه ملی تاجیکستان برای اولین بار در سال ۲۰۱۰ میلادی مطابق ۱۳۸۹ هجری شمسی درس ادبیات تطبیقی با عنوان ادبیات مقایسه‌ای در سرفصل درس‌های رشته ادبیات قرار گرفته است که این رساله می‌تواند در منابع کمک درسی این رشته مفید باشد.

۵-۲- سازمان‌ها و پژوهشگاه‌های داخلی کشور ایران که در زمینه حفظ ارزش‌های دفاع مقدس و پایداری و مقاومت فعالیت دارند، می‌توانند از مطالب این رساله بهره‌مند شوند.

۳-۵- این رساله می‌تواند راهنمایی برای درس آشنایی با دفاع مقدس و پایداری باشد که در چند سال اخیر به عنوان یکی از واحدهای دروس عمومی در دانشگاه‌های ایران مطرح شده و در بعضی از دانشگاه‌ها در برنامه دروس اختیاری قرار گرفته است.

۴-۵- از این پژوهش می‌توان در موضوعات تاریخ ادبیات معاصر، نقد شعر معاصر، نقاط پیوند اندیشه‌های شاعران جهان و... استفاده نمود.

۵-۵- از آن جا که راه‌اندازی دانشکده یا بخش ادبیات مقاومت و پایداری در دانشگاه کرمان پیشنهاد شده است و به پیروی از آن در دانشگاه‌های دیگر می‌تواند مورد توجه قرار گیرد، این پژوهش می‌تواند در تقویت نقد و بررسی ادبیات پایداری جهان در این مراکز در خور استفاده باشد.

۶-۵- امروزه به پیروی از دیگر دانشگاه‌ها و محافل علمی جهان، نقد ادبی و ادبیات تطبیقی در مراکز علمی ایران مورد توجه قرار گرفته است تا جایی که می‌تواند یکی از موضوعات اصلی حوزه ادبی باشد. این رساله می‌تواند به پژوهش‌گران در این مسیر کمک کند.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
فصل اول.....	۸
بخش اول:.....	۹
پیشینه ادبیات تطبیقی و ضرورت و اهمیت آن.....	۹
۱-۱- ادبیات تطبیقی.....	۹
۲-۱- پیشینه ادبیات تطبیقی.....	۱۰
۳-۱- زمینه‌های پژوهش در ادبیات تطبیقی.....	۱۲
۴-۱- اهمیت ادبیات تطبیقی.....	۱۴
۵-۱- فواید و نتایج ادب تطبیقی.....	۱۵
بخش دوم:.....	۱۷
بررسی تحولات ادبیات پایداری جهان.....	۱۷
ادبیات پایداری و چگونگی پیدایش آن ۱-۲-.....	۱۷
۱- تعریف ادبیات پایداری ۱-۲-.....	۱۸
ادبیات ملتزم و متعهد ۲-۱-۲-.....	۲۱
تأثیر فرهنگ دینی بر پایداری ۳-۱-۲-.....	۳۴
شعر مقاومت اسلامی ۴-۱-۲-.....	۳۸
پیشینه ادبیات پایداری ۵-۱-۲-.....	۵۱
۲-۲- کارکردهای ادب پایداری.....	۵۵
وجه تمایز شعر پایداری و شعر جنگ ۱-۲-۲-.....	۵۵
۲-۲-۲- مشخصه‌های ادب پایداری و مقاومت جهان.....	۵۷
نتیجه‌گیری.....	۶۸
بخش سوم:.....	۷۰
ادبیات پایداری در شعر شاعران متقدم فارس‌زبان.....	۷۰
۱-۳- حنظله بادغیسی.....	۷۳
۲-۳- دوره اول: از آغاز تا پایان قرن سوم هجری.....	۷۴
۳-۳- دوره دوم: از قرن چهارم تا اواسط قرن پنجم.....	۷۷
۴-۳- شاهنامه نخستین منظومه پایداری.....	۷۸
پراکنده آمد بدی در جهان گزند آشکارا و خوبی نهان.....	۷۹
به هر کشوری در ستمکارهای پدید آید و زشت و پتیارهای.....	۷۹
نشانی شب تیره آمد پدید همی روشنایی بخواهد پرید.....	۷۹
..... (فردوسی، ۱۳۶۱: ۲۱۴۱)	۷۹
۵-۳- دوره سوم: از میانه قرن پنجم تا پایان قرن هشتم.....	۸۴
۶-۳- دوره چهارم: از اواخر قرن هشتم تا اواسط قرن دوازدهم.....	۹۳
نتیجه‌گیری.....	۹۷
فصل دوم.....	۹۸
بخش اول:.....	۹۹

تحوالات شعر معاصر ایران از مشروطه تا کنون.....	۹۹
مقدمه.....	۹۹
۱- دوره اول: از سال ۱۲۸۵ تا ۱۳۰۴.....	۱۰۱
۲- دوره دوم: از سال ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰.....	۱۰۳
۳- دوره سوم: از شهریور ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲.....	۱۰۵
۴- دوره چهارم: از ۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷.....	۱۰۶
۱-۴- شعر مقاومت.....	۱۱۰
۲-۴- جریان شعر مقاومت و ویژگیهای آن.....	۱۱۵
۵- دوره پنجم: از ۱۳۵۷ تا عصر کنونی.....	۱۱۹
۱-۵- شعر سلاح و شعار.....	۱۲۲
سمبولیسم اجتماعی- عرفانی شعر انقلاب اسلامی.....	۱۲۳
۲-۵- قالبهای عمده شعر انقلاب اسلامی.....	۱۲۵
۳-۵- مضامین عمده شعر انقلاب اسلامی (۱۳۵۷ تا شهریور ۱۳۵۹).....	۱۲۸
۴-۵- ویژگیهای بارز شعر انقلاب اسلامی.....	۱۳۰
۵-۵- شعر انقلاب در مواجهه با جنگ تحمیلی.....	۱۳۲
۵-۶- شعر جنگ.....	۱۳۴
۵-۷- ویژگیهای شعر جنگ.....	۱۳۵
۵-۸- شعر دفاع مقدس.....	۱۳۶
۵-۹- تفاوت‌های شعر جنگ و شعر دفاع مقدس.....	۱۳۷
۵-۱۰- نگرشی بر شعر جنگ و دفاع مقدس.....	۱۳۹
۵-۱۱- شعر رئالیستی دهه شصت.....	۱۴۰
۵-۱۲- قالبهای عمده شعر دهه شصت.....	۱۴۱
۵-۱۳- ویژگیهای محتوایی شعر دهه شصت.....	۱۴۴
۵-۱۴- ویژگیهای شعر پایداری دهه شصت.....	۱۴۹
۵-۱۵- شعر معاصر در دهه هفتاد.....	۱۵۰
۵-۱۶- ویژگیهای کلی شعر دهه هفتاد.....	۱۵۱
۵-۱۷- شعر متعهد و ملتزم اواخر دهه شصت و اواسط دهه هفتاد.....	۱۵۲
بخش دوم:.....	۱۵۴
مؤلفه‌های پایداری در شعر معاصر ایران.....	۱۵۴
۱-۲- در ستایش بزرگی و منزلت امام خمینی:.....	۱۵۸
۲-۲- امام فجر و ظفر.....	۱۵۹
۳-۲- سوگسروده در رثای پیر جماران.....	۱۵۹
۴-۲- امام، افشاگر نیرنگ دشمنان.....	۱۶۱
۳- امیدبه فردای روشن پیروزی.....	۱۶۱
۴- انتقاد از پیشرفت تکنولوژیکی بشر و کم رنگ شدن ارزشها در سایه آنها.....	۱۶۲
۵- انتقاد از سیاستمدان منفعتطلب جنگگریز.....	۱۶۳
باورهای مذهبی و معارف اسلامی (شعر آیینی) ۶-.....	۱۶۳
۱-۶- بیان اعتقادات توحیدی.....	۱۶۴

..... ۶-۲- توصیف و مدح حضرت محمد(ص)	۱۶۴
..... ۶-۳- حضرت زهرا (س)	۱۶۵
..... ۶-۴- ستایش مولای متقیان علی (ع)	۱۶۶
..... ۶-۵- مضمون های کربلایی	۱۶۸
..... ۶-۵-۱- امام حسین(ع)	۱۶۸
..... ۶-۵-۲- زینب کبری (س)	۱۷۱
..... ۶-۵-۳- شهید شش ماهه	۱۷۱
..... ۶-۶- انتظار ظهور منجی(موعودیه سرایی)	۱۷۲
..... ۶-۷- مناسک حج	۱۷۴
..... ۶-۸- ليله القدر	۱۷۴
..... ۷- ترسیم صبوری خانواده شهیدان، جانبازان و مفقودالانرها	۱۷۴
..... ۸- بیان صحنه های آواراگی و بمباران های هوایی	۱۷۵
..... ۹- تشجیع و تشویق رزمندگان اسلام	۱۷۶
..... ۹-۱- توصیف رزمندگان	۱۷۷
..... ۹-۲- رجز خوانی و حماسه سرایی	۱۷۹
..... ۱۰- تشیيع پیکر شهیدان و پیام های حاصل از آن	۱۸۰
..... ۱۱- تکریم آزادگان(اسیران جنگ)	۱۸۰
..... ۱۲- تذکر، تهدید و هشدار پاسداشت ارزشها	۱۸۱
..... ۱۳- توصیف پایداری و مقاومت ملت های دیگر	۱۸۳
..... ۱۳-۱- آفریقا و دلسوزی بر کودکان گرسنه و فقیر آن	۱۸۴
..... ۱۳-۲- امریکای لاتین:	۱۸۴
..... ۱۳-۳- افغانستان:	۱۸۴
..... ۱۳-۴- بوسنی و هرزگوین:	۱۸۴
..... ۱۳-۵- فلسطین:	۱۸۵
..... ۱۳-۷- هم دردی با آوارگان جنگ شیمیایی حلبچه:	۱۸۸
..... ۱۳-۸- همدردی با آوارگان شمال عراق:	۱۸۸
..... ۱۴- یادکرد فاجعه خونین مکه در سال ۱۳۶۶:	۱۸۹
..... ۱۵- خودآگاهی تاریخی زنان و حضور زنان در صحنه های پایداری:	۱۹۰
..... ۱۶- خودآگاهی ملی:	۱۹۲
..... ۱۶-۱- وطن دوستی:	۱۹۲
..... ۱۶-۲- اشارات به مناطق جغرافیایی و میراث ملی و تاریخی:	۱۹۴
..... ۱۷- دریغ خورده و حسرت ورزی بر کوچ شهیدان و ترس از فراموشی ارزشها:	۱۹۵
..... ۱۸- دریغ و حسرت بر جا ماندن از قافله شهیدان:	۱۹۶
..... ۱۹- روشنفکرستیزی و بازگشت به خویشتن:	۱۹۷
..... ۲۰- سوگ سروده در رثای شهیدان:	۱۹۹
..... ۲۱- اعتراض به رفاه طلبی، بیعدالتیها و فقر:	۲۰۰
..... ۲۲- اعتراض و انزجار از بی تفاوتان به جنگ:	۲۰۳
..... ۲۳- توصیف شهادت و منزلت شهیدان:	۲۰۵

..... ۲۰۸	۲۴- بیان مفاخر ملی و اسطوره ها:
..... ۲۰۹	۲۵- آمیختگی عرفان و حماسه در شعر پایداری:
..... ۲۱۳	۲۶- غفلت ستیزی و دعوت به بیداری:
..... ۲۱۳	۲۷- مطرح کردن صلح جهانی و ارائه اندیشه امت واحده:
..... ۲۱۴	۲۸- مفاخره و مباحثات بر جانبازشدن در راه اسلام:
..... ۲۱۵	۲۹- وحدت و بیداری مسلمانان جهان:
..... ۲۱۶	۳۰- یادکرد از عزیزان مفقود الاثرها:
..... ۲۱۷	۳۱- یادکرد رویدادهای تاریخی انقلاب:
..... ۲۱۷	۳۲- یادکرد نام عملیات و مناطق جنگزده:
..... ۲۲۲	بخش اول:
..... ۲۲۲	تحوالات شعر معاصر افغانستان
..... ۲۲۲	مقدمه
..... ۲۲۲	۱- جایگاه زبان فارسی در افغانستان
..... ۲۳۰	۲- نگاهی به تحولات عمده شعر معاصر افغانستان
..... ۲۳۰	- عشق به معشوق زمینی و توصیف احساسات درونی: ۱-۲
..... ۲۳۱	۲-۲- نقد اوضاع سیاسی حاکم و در آمیختن آن با زبانی طنزآمیز در بیشتر موارد:
..... ۲۳۱	۳-۲- واقعگرایی و بیان مسائل روز جامعه و کم رنگ شدن مفاهیم عمیق علمی و فلسفی:
..... ۲۳۱	۴-۲- شعاری شدن زبان شعر و ظهور واژهها و عباراتی با رنگ و بوی جنگ و مقاومت:
..... ۲۳۲	۵-۲- فرمگرایی و نادیده گرفتن محتوا:
..... ۲۳۲	۶-۲- زیباییانگاری در توجه به همه پدیدهها:
..... ۲۳۳	۷-۲- هنجارگریزی از موازین شعر سنتی و گرایش به زبان مردم کوچه و بازار:
..... ۲۳۳	۸-۲- روایی شدن زبان شعری:
..... ۲۳۴	۳- وضعیت شعر در دوره حاکمیت کمونیستها
..... ۲۳۴	۱-۳- شاعران طرفدار اندیشههای کمونیستی - مارکسیستی:
..... ۲۳۵	۲-۳- شاعران مخالف اندیشههای کمونیستی - مارکسیستی و حاکمیت بیگانگان:
..... ۲۳۷	۴- شعر پایداری برونمرزی افغانستان
..... ۲۳۸	۱-۴- شعر پایداری افغانستان در ایران
..... ۲۴۰	۱-۱-۴- ویژگیهای شعر برون مرزی افغانستان در ایران
..... ۲۴۰	۲-۱-۴- تداوم حضور شاعران مهاجر افغان در ایران
..... ۲۴۱	۳-۱-۴- وجوه اشتراک و افتراق شعر پایداری ایران و افغانستان
..... ۲۴۲	۲-۴- شعر پایداری افغانستان در پاکستان
..... ۲۴۴	۳-۴- مقایسه شعر پایداری مهاجرت افغانستان در پاکستان و ایران
..... ۲۴۴	۴-۴- شعر پایداری افغانستان در کشورهای مغرب زمین
..... ۲۴۶	بخش دوم:
..... ۲۴۶	بررسی مؤلفههای پایداری شعر معاصر افغانستان
..... ۲۴۶	۱- اتحاد و همبستگی اقوام:
..... ۲۴۸	۲-اعتراض:
..... ۲۴۸	۱-۲- اعتراض از جاهلیپروان ریاکار و نیرنگباز:

..... ۲-۲-اعتراض بر سیاستمداران ظالم و بیعدالتی آنها:	۲۴۹
..... ۳-امام خمینی(ره) و تأثیرپذیری از اندیشه‌های والای او:	۲۵۱
..... ۴-امیدواری به آینده در شعر پایداری:	۲۵۳
..... ۵-ایران نماد پایداری در شعر مقاومت افغان:	۲۵۳
..... ۶-انتقاد از جنگ‌های داخلی و پیامدهای آن:	۲۵۴
..... ۱-۶-آوارگی و مهاجرت پیامد شوم جنگ:	۲۵۸
..... ۲-۶- سوگ سروده در وصف شهرهای جنگزده و ویران:	۲۶۱
..... ۳-۶- ترسیم چهره ستم دیده مردم مظلوم	۲۶۱
..... -ترسیم نسل سوخته و نوجوانان کارگر: ۶۴-	۲۶۴
..... ۷- مضامین آیینی و تأثیرپذیری از اندیشه‌های دینی(شعر آیینی):	۲۶۵
..... ۱-۷-قرآن کریم	۲۶۵
..... ۲-۷-حضرت محمد (ص):	۲۶۵
..... ۳-۷-حضرت زهرا(س):	۲۶۶
..... ۴-۷-حضرت علی(ع):	۲۶۶
..... ۵-۷-حضرت امام حسین(ع):	۲۶۷
..... ۶-۷-انتظار منجی حضرت مهدی (عج):	۲۶۸
..... ۸- آمیختگی اسطوره‌های ملی و مذهبی در شعر مقاومت:	۲۶۹
..... ۹-هشدار و تهدید بیگانگان و مخالفت با سلطه‌گری آنان:	۲۷۱
..... ۱۰-تهییج و تشویق برای نبرد با دشمنان (داخلی و خارجی):	۲۷۵
..... ۱۱-توصیف مقاومت و پایداری دیگر کشورها:	۲۷۷
..... ۱۲- دروغ و حسرت بر جا ماندن از کاروان شهیدان:	۲۷۸
..... ۱۳- حسرت بر فراموشی یاد شهیدان و اندیشه و ارزشها آنان:	۲۷۹
..... ۱۴- ترسیم صبوری و شکیبایی زنان و مادران افغانی:	۲۸۰
..... ۱۵- زبان فارسی	۲۸۱
..... ۱۶- ستایش آزادی و استقلال و آزادگی:	۲۸۲
..... ۱۷- ستایش ازجنگذشتگیهای مجاهدان و رزمندگان:	۲۸۵
..... ۱۸- ستایش و توصیف جانبازان:	۲۸۷
..... ۱۹- ستایش عظمت و شکوه شهادت و شهید:	۲۸۷
..... ۲۰- وطندوستی	۲۸۹
..... ۱-۲۰-سوگسروده در اندوه ناامنی و ناآرامی وطن:	۲۹۱
..... ۲-۲۰-وطنسروده‌های شاعران مهاجر:	۲۹۱
..... ۲۱-یادکرد مناطق جنگی و جغرافیایی:	۲۹۲
..... ۲۲-یادکرد وقایع تاریخی در شعر پایداری	۲۹۳
..... ۲۳- یادکرد خاطرات کودکی و ایام خوش پیش از جنگها:	۲۹۶
..... ۲۴- انزجار شاعر از غافلان از جنگ و سیاست مداران منفعت طلب:	۲۹۷
..... فصل چهارم	۲۹۹
..... بخش اول:	۳۰۰
..... بررسی تحولات شعر معاصر تاجیکستان	۳۰۰

.....	۳۰۰
مقدمه	۳۰۰
.....	۳۰۶
بررسی دوره‌های تاریخی تحولات شعر معاصر تاجیکان	۳۰۶
.....	۳۰۶
۱- دوره اول: از سال ۱۲۹۶ش (۱۹۱۷م) تا ۱۳۰۹ش (۱۹۳۰م)	۳۰۸
.....	۳۰۸
۲- دوره دوم: از سال ۱۳۰۹ تا ۱۳۳۹ (۱۹۳۰-۱۹۶۰)	۳۰۸
.....	۳۱۱
۱-۲- شاعران نسل کومسومول در تاجیکستان	۳۱۱
.....	۳۱۱
۲-۲- مفهوم خوشبختی و رفاه در شعر کومسومولها	۳۱۳
.....	۳۱۳
۲-۳- عوامل رکود شعر در دوران شوروی	۳۱۴
.....	۳۱۴
۲-۴- جریان شعر نیمایی	۳۱۴
.....	۳۱۴
۳- دوره سوم: از سال ۱۳۳۹ش (۱۹۶۰م) تا ۱۳۳۷ش (۱۹۸۵م)	۳۱۷
.....	۳۱۷
۴- دوره چهارم: از سال ۱۳۶۴ش (۱۹۸۵م) تا ۱۳۷۰ش (۱۹۹۱م)	۳۲۲
.....	۳۲۲
۵- دوره پنجم: از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۰ش (۱۹۹۱م) تا عصر کنونی	۳۲۴
.....	۳۲۴
۱-۵- وضعیت شعر و شاعری در دهه هفتاد	۳۲۷
.....	۳۲۷
۲-۵- نکات ضعف شعر دوره استقلال	۳۲۹
.....	۳۲۹
۳-۵- شعر نو در ماوراءالنهر	۳۳۳
.....	۳۳۳
۴-۵- نقاط ضعف شعر نو تاجیکستان	۳۳۳
.....	۳۳۴
۵-۵- شعر تاجیکان در ازبکستان	۳۳۴
.....	۳۴۰
۶-۵- ویژگیهای شعر معاصر تاجیک	۳۴۰
.....	۳۴۴
۷-۵- ادبیات پایداری و مقاومت	۳۴۴
.....	۳۴۴
بخش دوم:	۳۴۴
.....	۳۴۴
مؤلفه‌های پایداری شعر معاصر تاجیکستان	۳۴۴
.....	۳۴۴
۱- تجلی اعتقادات دینی و مذهبی در شعر (مضامین آیینی):	۳۴۵
.....	۳۴۵
۱-۱- اعتقادات توحیدی	۳۴۶
.....	۳۴۶
حضرت فاطمه (س) ۱-۲-	۳۴۷
.....	۳۴۷
۱-۳- حضرت علی (ع)	۳۴۷
.....	۳۴۸
۱-۴- حضرت حسین (ع) و رویداد جانگداز عاشورا	۳۴۸
.....	۳۵۰
۱-۵- انتظار (ظهور منجی عالم بشریت)	۳۵۰
.....	۳۵۰
۲- خودآگاهی ملی	۳۵۰
.....	۳۵۰
۱-۲- توجه و رویکرد به میراث گذشته و مفاخر ملی:	۳۵۴
.....	۳۵۴
۲-۲- خط فارسی:	۳۵۵
.....	۳۵۹
۲-۳- خویش‌شناسی تاریخی:	۳۵۹
.....	۳۶۱
۲-۴- زبان مادری	۳۶۱
.....	۳۶۱
۲-۵- وطن دوستی:	۳۶۶
.....	۳۶۶
۲-۵-۱- ایران و مناطق مختلف جغرافیایی آن:	۳۶۸
.....	۳۶۸
۲-۵-۲- یادکرد سمرقند و بخارا بخشی از وطن تاجیکان:	۳۷۰
.....	۳۷۰
۲-۶- هویت فرهنگی:	۳۷۱
.....	۳۷۱
۲-۷- هویت ملی:	۳۷۲
.....	۳۷۲
۲-۸- یادکرد و بزرگداشت مفاخر علمی و ادبی	۳۷۲
.....	۳۷۴
۳- یادکرد خاطرات شیرین کودکی	۳۷۴

۴- کشمکشهای داخلی و تجاوزهای دشمنان خارجی	۳۷۴
۴-۱- جنگ جهانی:	۳۷۴
۴-۲- جنگ داخلی و بیان حوادث و پیامدهای مختلف آن	۳۷۵
۴-۲-۱- آوارگی و درد غربت:	۳۷۶
۴-۲-۲- اختلافافکنی و تفرقهپراکنی:	۳۷۸
۴-۲-۳- ترسیم چهره ستمدیده و مظلوم مردم	۳۷۹
۴-۲-۴- ویرانی و کشتار	۳۸۰
۵- همدردی با دیگر ملت‌های مقاوم:	۳۸۱
۵-۱- افغانستان:	۳۸۱
۵-۲- تفرقهپراکنی:	۳۸۱
۵-۳- عراق:	۳۸۲
۵-۴- فلسطین:	۳۸۳
۵-۵- قنيطرة:	۳۸۳
۵-۶- لیبی:	۳۸۴
۶- ستایش و توصیف شهیدان	۳۸۵
۷- اعتراض از آزادی دروغین، ارمغان کمونیست	۳۸۶
۸- اعتراض از اختناق سیاسی و زندانی کردن آزادیخواهان	۳۸۷
۹- اعتراض از پیشرفت و تکنولوژی بشر	۳۸۷
۱۰- اعتراض از تفرقه حاکم بر جامعه	۳۸۹
۱۱- اعتراض از روسیه و کمونیست‌های استعمارگر	۳۸۹
۱۲- اعتراض به سیاستمداران منفعتطلب:	۳۹۳
۱۳- اعتراض از وضعیت زنان:	۳۹۵
۱۴- بیداری و وحدت	۳۹۶
۱۵- توصیف شکوه و عظمت جانبازان	۳۹۹
۱۶- توصیف دل‌وریه‌های رزمندگان	۴۰۰
۱۷- درآمیختگی اسطوره‌های ملی و دینی	۴۰۲
۱۸- ایستادگی در برابر بیگانگان و وطنفروشان	۴۰۳
۱۸- یادکرد امام خمینی(ره)، بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، به عنوان نماد پایداری و مقاومت:	۴۰۳
۱۹- حسرت و اندوه بر از دست رفتن ارزشها:	۴۰۴
۲۰- یادکرد اسوه‌های مقاومت و پایداری	۴۰۶
۲۰-۱- احمدشاه مسعود:	۴۰۶
۲۰-۲- پابلو نرودا:	۴۰۷
فصل پنجم	۴۰۸
بررسی تطبیقی مؤلفه‌های پایداری سه کشور ایران - افغانستان - تاجیکستان	۴۰۹
مقدمه	۴۰۹
بیت پیامبر(ص): ۱- شعر آیینی (مفاهیم دینی، اعتقادی و الگوپذیری از رهبران دینی و اهل	۴۰۹
الف- ایران	۴۱۰
ب- افغانستان	۴۱۴

ج - تاجیکستان.....	۴۱۷
۲- امام خمینی (ره).....	۴۲۰
الف- ایران.....	۴۲۱
ب- افغانستان.....	۴۲۲
ج- تاجیکستان.....	۴۲۳
۳- خودآگاهی ملی و خویشتن شناسی تاریخی.....	۴۲۴
الف- ایران.....	۴۲۶
ب- افغانستان.....	۴۳۰
ج- تاجیکستان.....	۴۳۲
۴- جنگ و مبارزات ، پیامدها و پایداری های آن.....	۴۳۸
الف- ایران.....	۴۴۱
ب- افغانستان.....	۴۴۲
ج- تاجیکستان.....	۴۴۳
۴-۱- ویرانی و بمباران های هوایی و آوارگی.....	۴۴۴
الف - ایران:.....	۴۴۴
ب- افغانستان.....	۴۴۴
ج- تاجیکستان.....	۴۴۶
۴-۲- توصیف دلاوری های رزمندگان ومجاهدان:.....	۴۴۸
الف - ایران.....	۴۴۹
ب- افغانستان.....	۴۵۰
ج- تاجیکستان.....	۴۵۱
۴-۳-توصیف شهید و شهادت:.....	۴۵۲
الف- ایران.....	۴۵۲
ب- افغانستان.....	۴۵۴
ج - تاجیکستان.....	۴۵۵
۴-۴- نقش زن در صحنه های پایداری:.....	۴۵۶
الف- ایران.....	۴۵۶
ب- افغانستان.....	۴۵۸
ج- تاجیکستان.....	۴۶۰
۴-۵- آمیختگی عرفان و حماسه/پیوند اسطوره و باورهای دینی.....	۴۶۳
الف- ایران.....	۴۶۳
ب- افغانستان.....	۴۶۵
ج- تاجیکستان.....	۴۶۶
۴-۶- اندیشه های عاشورایی:.....	۴۶۷
الف - ایران.....	۴۶۷
ب- افغانستان.....	۴۶۸
۴-۷- اعتراض از جنگ داخلی و برادرکشی افغانستان.....	۴۷۰
الف- ایران.....	۴۷۰

ب- افغانستان	۴۷۰
ج- تاجیکستان	۴۷۰
۴-۸- یادکرد مناطق جغرافیایی و عملیاتی جنگ:	۴۷۲
الف- ایران	۴۷۲
ب- افغانستان	۴۷۳
۵- استکبار ستیزی:	۴۷۳
الف- ایران	۴۷۵
ب- افغانستان	۴۷۶
ج- تاجیکستان	۴۷۸
۶- وحدت و بیداری ملل مسلمان:	۴۸۰
الف - ایران	۴۸۱
ب- افغانستان	۴۸۲
ج- تاجیکستان	۴۸۲
۷- یادکرد وقایع تاریخی:	۴۸۴
الف- ایران	۴۸۴
ب- افغانستان	۴۸۵
ج- تاجیکستان	۴۸۶
۸- امید به فردای روشن پیروزی:	۴۸۷
الف- ایران	۴۸۷
ب- افغانستان	۴۸۸
ج- تاجیکستان	۴۸۸
۹- ترسیم چهره رنج کشیده و بیان مظلومیت مردم:	۴۸۹
الف- ایران	۴۹۰
ب- افغانستان	۴۹۰
ج- تاجیکستان	۴۹۱
۱۰- سوگ سروده‌ها در شعر پایداری:	۴۹۴
الف- ایران	۴۹۴
ب - افغانستان	۴۹۵
ج- تاجیکستان	۴۹۶
۱۱- دعوت و تشویق رزمندگان، مجاهدان و مردم به پایداری:	۴۹۷
الف - ایران	۴۹۸
ب- افغانستان	۵۰۰
ج- تاجیکستان	۵۰۱
۱۲- توصیف جانبازان:	۵۰۲
الف- ایران	۵۰۳
ج- افغانستان	۵۰۳
ب- تاجیکستان	۵۰۳
۱۳- دریغ و حسرت بر فراموشی ارزش‌ها و دستاوردهای مبارزات:	۵۰۴

الف- ایران.....	۵۰۵
ب- افغانستان.....	۵۰۵
ج- تاجیکستان.....	۵۰۶
۱۴- توصیف پایداری و مقاومت دیگر ملت‌ها.....	۵۰۷
الف- ایران.....	۵۰۷
ب- افغانستان.....	۵۰۸
ج- تاجیکستان.....	۵۰۹
۱۵- اعتراض از سیاستمداران منفعتطلب.....	۵۱۱
الف- ایران.....	۵۱۱
ب- افغانستان.....	۵۱۲
ب- تاجیکستان.....	۵۱۳
۱۶- خط و زبان فارسی.....	۵۱۵
الف- افغانستان.....	۵۱۵
ب- تاجیکستان.....	۵۱۶
۱۷- دریغ و حسرت بر جا ماندن از قافله شهیدان:.....	۵۱۸
الف- ایران.....	۵۱۸
ب- افغانستان.....	۵۱۹
۱۸- یادکرد خاطرات خوش گذشته به‌ویژه ایام کودکی:.....	۵۲۰
کتابنامه:.....	۵۲۲